

гражданським правописом. Українських пісень у рукописах фольклориста дослідники його творчості нараховують понад дві тисячі і, на жаль, вони й досі належно не поціновані, а особливо мовознавцями-діалектологами. Цінність рукописів полягає не лише у багатстві матеріалів, записаних безпосередньо з уст народу на широкій території, а й у тому, що З. Доленга-Ходаковський у своїх записах нерідко прагнув також зберегти діалектні особливості мови, передати живе звучання, вимову певних слів і звуків.

Записані дослідником пісні зберігають значну кількість слів і висловів, які сьогодні або не вживаються в українській літературній мові, або ж побутують лише на певній території, про що свідчить їх фіксація у словниках української мови з ремарками *діал.* та *заст.*: *доідати* – *діал.* набридати, досаджати, докучати [4, II: 349]; *ззуміти* – думати, міркувати (лексема *зуміти* не фіксується у “Словнику української мови”, однак вона є у “Словарі української мови” Б. Д. Грінченка зі значенням ‘зійти з розуму’ та з покликанням на Подільську губернію) [3, II: 188]; *одвітати* – відповідати (відвіт – *заст.* відповідь) [4, I: 565]; *заушинци* – *діал.* сережки [4, III: 63]; *ловчик* – мисливець [3, II: 373] та ін. Дослідник українських народних пісень О. І. Дей наводить ще й такі архаїчні лексеми, які трапляються в рукописах З. Я. Доленги-Ходаковського: *ісходеньки* – ‘ступеньки східців’; *кудра* – ‘крона дерева’; *необмівци*: “тепер люди – необмівци, где ся зойдут, все об дівци”; *скутити* – ‘зсадити, зняти’: “як би нам скупити сокола з явора”; *повні повниці* – ‘повні келехи’; *коло кур приїздити* – ‘рано’; *слідоньки слідувати, леть звисочка* та ін. [2: 38].

У цих піснях фіксуємо форми: а) старого знах. відм. замість род. відм.: “*На Івася-бояре*”, тобто: на Івасевих бояр; б) колишнього оруд. відм. іменників *б-основ*: “*Шлет мене по водицу з великими да відерци*”; в) дав. давального самостійного відм.: “*Бо за старого ідучи, – із шанги вінки в’ючи: за молодого ідучи, – з рутки вінки в’ючи*”; г) колишню форму наз. відм. множ. у-основ (“*Щось нам двір покопало... – чи з ліса медведове, чи зо села сватенькове?*”); д) форми двоїни: “*Ой чи диво, чи не диво: Звойовали дівки дві місті, Молодици дві селі...*”, “*Не журися, дівчино, тій великій шкоді, Маю пару лебедів, пошлю їх проти воді*”.

Отже, лише автентичні тексти з Поділля є основою для вивчення побуту, діалектних особливостей мови подолян, звичаїв і навіть світовідчуття людей цього регіону. Записи пісень мають велике наукове значення і є вагомим внеском в українську фольклористику. Цей цікавий матеріал, який презентує основні ознаки подільського говору, може слугувати цінним і надійним джерелом для вивчення динаміки діалектного мовлення Поділля.

Література

1. Дей О. І. Автограф “Слов’янських пісень...” З. Доленги-Ходаковського – знайдено / О. І. Дей // Народна творчість та етнографія. – К., 1973. – № 1. – С. 91–94.
2. Дей 1975: Дей О. І. *Сторінки історії української фольклористики* / Олексій Дей. – К., 1975. – 272 с.
3. Словарь української мови [упорядкував з додатками власного матеріалу Борис Грінченко]: у 4-х т. – К., 1907-1909.
4. Словник української мови / За заг. ред. І.К.Білодіда. – Т. I-XI. – К.: Наук. думка, 1970 – 1980.
5. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В.М., Тараненко О.О. (співголови), М.П.Зяблюк та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2000.

КОВАЛЕНКО Наталія

ВІДОБРАЖЕННЯ РОДИННОЇ ОБРЯДОВОСТІ У ФРАЗЕМІЦІ СУЧАСНИХ ГОВІРОК

Загальновідомо, що фразеологізми найповніше зберігають особливості розуміння законів навколишнього світу певним етносом, усвідомлення свого місця в ньому. Записи минулих століть та сучасні збірки фольклорних, етнографічних і діалектологічних текстів про народні обряди (родинні та календарні) уможливають укладання бази даних матеріальної

та духовної культури окремих територій та навіть словників окремих діалектоносіїв. Про актуальність та важливість таких знань свідчать сучасні дослідження української лексики та фраземіки основних родинно-побутових обрядів з трьох наріч української мови М.В. Бігусяка, К.Д. Глуховцевої, Н.Д. Коваленко, В.Л. Конобродської, В.І. Лавера, І.В. Магрицької, Л.М. Пуленко, П.Ф. Романюка, Т.М. Тищенко, І.С. Царьової та ін.

Етнолінгвістичні дослідження ґрунтуються переважно на антропоцентричній основі розуміння мовних явищ. Завдяки польовим дослідженням в науковий обіг введено чималу кількість обрядових номінацій або фразеологізмів, у складі яких є назва свята чи обряду.

Особливий інтерес мають фразеологізми, що найяскравіше демонструють народні традиції, або обрядофраземи – вислови, що постали в результаті фразеологічної вербалізації обрядових дій. Цінними для досліджень є словники і тексти зв'язного народного мовлення носіїв різних українських говірок про родинні обряди, де збережено унікальну інформацію про давні номінації обрядів та їх етапів, елементів, а також табу, пересторог, вірувань та звичаїв.

Актуальність дослідження вбачаємо в потребі виявлення етнокультурної семантики фразеологічних одиниць на основі ґрунтовного вивчення родинних обрядів, зокрема просторової варіативності елементів обрядів, їхніх назв.

Мета нашої розвідки – виявити етнокультурні особливості сучасних ареальних фразеологізмів, що стосуються головних родинних обрядів (весільного, родильного, поховального), або в компонентному складі яких є назви цих обрядів чи їх елементів.

Фразеологізми як особливі мовні знаки підтверджують чітко виражену національну самобутність діалектного мовлення, особливо, якщо в компонентному складі є назви традиційних родинних обрядів чи їх етапів, елементів. Засвідчено факти повного збігу семантики, компонентного складу та структури деяких фразем у різних діалектах, у літературній мові та діалектах, у різних обрядах, наприклад: *косу розплести, робити вінкоплетини, дістати гарбуза, на виданню (на виданні)* та ін.

Найбільш поширеними в сучасних лексикографічних працях є обрядофраземи, що номінують весільні дійства та обряд хрещення дитини, менше – поховального обряду, наприклад, у гуцульських говірках: *тримати до Христа* 'бути хресним батьком чи хресною матір'ю'; у бойківських: *ім'я робити* 'хрестити', *порівнати в л'ю* 'ми дітей' 'поженити'; у лемківських: *світ си зав'язати, косу навіки розплести* 'вийти заміж'; *поправити фалды на кабатікому, поправити хустя* на кому 'отримати відмову на шлюб від дівчини', *брати жєну* 'одружуватися'; *з єдним дзвоном дзвонити* 'хоронити'.

Важливим і цінним є те, що у лексикографічних працях зафіксовано пояснення до номінацій деяких давніх, здебільшого втрачених обрядодій, що дозволяє дослідити мотиваційну базу фраземи, декодувати семантику похідних одиниць, наприклад, у лемківських говірках: *жєгнати пороги* 'фрагмент весільного обряду, коли дружки складають палиці навхрест на порозі, а молоді, виходячи з хати, переступають через них'; у буковинських: мочити молоду 'післявесільна обрядодіяжартівливого характеру, пов'язана з культом води'.

У живому говірковому мовленні постійно відбуваються поновлення форм і семантики, поява нових мотивацій, розвиток варіантів через ізолекси на базі існуючих конструкцій. Спостерігаємо вживання традиційних сталих виразів основних родинних обрядів у зовсім новому прочитанні, наприклад, у волинських говірках: *спекти коровай* 'не знати, як догодити, випросити щось'; *рушники заслати* 'не знати, як випросити щось'; у буковинських: *робити вінкоплетини* 'пліткувати'.

Назви конкретних обрядодій також активно виступають компонентами фразеологізмів і демонструють здатність транслювати культурно-звичаєві стереотипи світобачення народу, наприклад, у буковинських говірках зафіксовано: *без одного Василя обійдеться весіля* 'говорять, якщо не можуть (або не мають бажання) іти до компанії тощо'; у лемківських: *стратити вінец* 'втратити дівоцтво'; *увіти вінец кому* 'довести до смертікого-небудь'; *не в єдну крижму охрещені* 'недружно жити'; *як бы з крєста (крыжса) зняли кого* 'слабосилний,

немітний'; *бітий як вовк на св'яд'бї* 'сильно побитий'; середньонаддніпрянських: *а у В'арки йак вс' іг'д'а св'ал' ба* 'про гулячку дівчину, жінку'.

Отже, на ґрунті метафоризованого переосмислення назв родинних обрядів витворилися фразеологізми, що засвідчують своєрідність народного мислення та світобачення, побудованих на національних світоглядних принципах.

Системний опис обрядової фразеології українських говірок на матеріалі різних джерел допоможе дослідити парадигматичні зв'язки обрядофразеології в зіставно-типологічному аспекті.

КОНОНЧУК Інна

СТРУКТУРНО – СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ГАЛУЗЕВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Термінологізація загальнонародних лексичних одиниць і лексичних одиниць інших підмов – продуктивний спосіб терміновтворення, результат семантичної деривації, що передбачає звуження значення слова або перенесення значення, що зумовлено певним оточенням.

Дослідники підмов науки й техніки відзначають тенденцію до систематичного відбору слів із загальнонародної мови, причому термінологізуються зазвичай загальноновживані слова. Семантичний спосіб утворення термінів із загальнонародних слів заснований найчастіше на звуженні значення або метафоричних переносах за подібністю функції, форми, призначення, процесу, кількісної ознаки, виникнення, зовнішнього вигляду, взаємозв'язку компонентів, суміжності понять, часто в сполученні цих ознак. Такими є наступні терміни: *der Gang* – *хід, крок*; *die Kette* – *ланцюг*; *der Abstand* – *проміжок*; *der Baum* – *дерево*; *die Tiefe* – *глибина*; *die Höhe* – *висота*; тощо.

Об'єктом досліджень в українському мовознавстві ставали різні галузеві терміносистеми, які стосуються сучасного сільського господарства: ботанічна (І. Сабодаш, М. Фещенко, А. Капська), біологічна (Л. Симоненко), ветеринарна (М. Дмитрук), зоологічна (О. Карабута),

Так чимало загальноновживаних слів стали агроекономічними термінами, поєднавшись із залежним компонентом, напр.: "легалізація земельного кадастру" (die Legalisierung des Bodenkatasters), "паспортизація земель" (die Führung von Schlagkarten), "моніторинг земель", "натуралізація дрібнотоварного виробництва", "фрагментація землекористування". При цьому деякі з них зафіксовані у німецькомовних словниках, а інші – ні.

В мові сільського господарства і економіки АПК важливе місце займають терміни, що вдруге опиняються в терміносистемі, набуваючи актуалізації внаслідок зміни економічної, соціальної чи політичної ситуації, наприклад ;), "розподіл" (die Verteilung), "перепродаж" (der Weiterverkauf), "викуп" (der Rückkauf). У новому термінологічному середовищі вони вживаються разом із уточнюючим словом – прикметником "земельний" (Boden-) або іменником "земля" (das Land), тому вони вже набули статусу термінологічних словосполучень, що зазвичай вживаються в сталому вигляді ("земельний наділ" (der Bodenanteil), "розподіл землі" (die Bodenverteilung)).

А такі як, *die Bayer-Toxikologen*, *das Bayer-Pflanzenschutzmittel* – це модифікації первісного значення звичайних загальноновживаних термінів.

Наступним критерієм терміну можна виокремити тематичні групи, до яких вони належать. На рівні семантики слова зміни в аспекті змісту словникових одиниць, що стосуються "Рослинництва", проявляються найчастіше як процеси семантичної деривації, пов'язані з виникненням нових значень у вже наявних термінологічних номінацій. Нині відбувається розширення семантичної структури термінологічних одиниць окремих тематичних груп. Так, цей процес характерний для лексем, що входять в склад підгрупи "Прийоми обробітку сільськогосподарських культур", що входять до ТГ "Агротехніка": "гідропоніка" – "1. Вирощування рослин без ґрунтів, на поживних штучних середовищах. 2. Таке середовище для вирощування рослин", пор. представлення цієї лексеми в тлумачних